

*Шерзод Мадиев,
адвокат, Бухоро шаҳри
тел.93 967 83 89*

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ЖИНОЯТ ИШИ БЎЙИЧА ТЕРГОВ ВА УНИ СУДДА ЮРИТИШ БОСҚИЧИДА АДВОКАТЛАР ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ

Аннотация: Мазкур мақолада жиноят иши бўйича тергов ва уни судда кўрилиши жараёнида адвокатлар фаоллигинини ошириш масалалари кўтарилган

Калит сўзлар: адвокат, адвокатура, жиноят иши, суд жараёни, қонун, тергов

Аннотация: В статье исследованы вопросы повышения роли адвокатов при в процессе следствия и рассмотрении дел в уголовных судах

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, уголовное дело, судебный процесс, закон, следствие

ИНГЛИЗ тилида аннотация ва калит сўзларни шу ерга кўшса бўлди!!! Бу ерга тергов сўзини ҳам қўшиш керак!!!

КИРИШ

Адвокат (лотинча-advocare- “ёрдамга келувчи”), - фуқаролар ва юридик шахсларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатувчи мутахассис-ҳуқуқшунос.

Тарихга назар солинса, биринчи адвокатлар қадимги Юнонистон ва Рим давлатларида пайдо бўлган. Кўпчилик томонидан тан олинган биринчи тарихий адвокат-Антифон Афинский исми файласуф саналади, у ўзининг судлардаги нутқи учун фуқаролардан ва суд тизими вакилларида моддий гонорар (тўлов) олиш тажрибасини бошлаб берган.

Адвокатура- лотинча “advocatus”- “ёрдамга чақириш” сўзидан олинган ижтимоий - ҳуқуқий институт бўлиб, у адвокатлик фаолияти (амалиёти) билан шуғулланаётган шахсларнинг мустақил, кўнгилли, касбий бирлашмаларини ўз ичига олади. Яъни, адвокатура жисмоний ва юридик шахсларни давлат суд- ҳуқуқ тизими фаолияти доирасида химоя қилувчи адвокатларнинг кўнгилли жамоат ташкилоти ҳисобланади. Шу нуқтаи-назардан қараганда, адвокатлар ва адвокатура демократик давлатлар суд ва ҳуқуқ-тартибот органлари фаолияти доирасида асосий гуманистик роль ўйновчи мустақил тизимдир.

Мамлакатимизда адвокатлар ва адвокатура фаолияти Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 141 ва 142-моддалари билан қонунан белгилаб қўйилган. Хусусан, Конституциямизнинг ушбу моддаларидан адвокат ўз касбий вазифаларини амалга ошираётганда унинг фаолиятига аралашшига йўл қўйилмаслиги, адвокатура фаолияти қонунийлик, мустақиллик ва ўз-ўзини бошқариш принципларига асосланиш ҳақидаги нормалар ўрин олган. [Конституция-1]

Республикамизда адвокатлар фаолиятини ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг ҳозирги даврдаги асосий нормалари сифатида шунингдек, 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган “Адвокатура тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ҳамда 2018 йил 12 май куни Президентимиз томонидан имзоланган “Адвокатура институти самарадорлигини тубдан ошириш ва адвокатларнинг мустақиллигини кенгайтириш чора -тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5441-сонли Фармонни кўрсатиш лозим. [LexUZ -3]

Юқоридаги қонунлар ва бошқа ҳужжатлар талабларидан келиб чиқиб, куйида жиноят ишларини тергов ва судларда юритиш жараёнида адвокатлар фаоллигини ошириш масаласида фикр юритамиз.

АСОСИЙ ҚИСМ

Бу ўринда адвокатнинг ҳозирги даврда процессуал тизимдаги асосий фигуралардан бири, унинг жараённинг бошқа қатнашчилари билан тенг ҳуқуқли эканлигини, бу принцип

жамиятда қонун устиворлигини таъминлаш учун хизмат қилувчи асосий омиллардан бири эканлигини назарда тутиш керак.

Адвокатнинг асосий вазифаси -ҳар қандай фуқарога малакали ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, унинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш эканлигини назарда тутиш лозим. Тергов ва судлов жараёнларида адвокат кўпимча судланувчининг манфаатларини ҳимоя қилишини ҳисобга олсак, тергов даврида адвокат томонидан амалга оширилган ҳаракат самараси- жиноят судида муҳим аҳамият касб этади.

Шунингдек, адвокат ҳар қандай тергов даврида ва суд жараёнидан аввал, ўз ҳимояси остидаги шахсга, қонунда кўрсатилган барча муҳим нормаларнинг асл маъносини тушунтириши, ушбу жараёнлардаги унинг мулоқот чегарасини биргаликда белгилаши лозим.

Жиноят иши бўйича ўз ҳимоясини таклиф қилувчи адвокатларга асосий қўйиладиган талаблар шуки, бундай ҳимоячи ўз вазифасига чуқур ёндашиши, вазифасини чин дилдан севиши, уни етарли даражада билиши, юқори даражадаги ахлоққа эга бўлиши, унда одамларни эшита олиш қобилияти, хушмуомалалик, нотиклик маҳорати, пунктуаллик, стрессга етарли қаршилик кўрсата олиш каби фазилатлар мужассам бўлиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг юқорида кўрсатилган ПФ-5441-сонли Фармонида адвокатнинг “билими етмаслиги, ўзининг касбий мажбуриятларига виждонсиз муносабатда бўлиши сабабли адвокатлар томонидан Адвокатларнинг касб этикаси қоидалари талаблари, адвокатлик сири ва адвокат қасамёдини бузиш ҳоллари кўплаб учрамоқда”, деб таъкидланган. [LexUZ -3]

Шу сабабли адвокатларнинг ўз касбий маҳоратини ошириш учун етарли даражада иш олиб боришлари, бу борада Адвокатлар палатаси ҳам қонунчиликдаги янгиликларни, Олий Суд пленуми қарорларини, махсус курслар ва зарур ҳолатларда- режа асосидаги машғулотлар орқали адвокатларга ўз вақтида етказиб бориши ниҳоятда муҳимдир. Бу масалада “Адвокат” ихтисослашган илмий -амалий журналининг ролини ҳам таъкидлаб ўтиш лозим. Назарда тутиш керакки, Ўзбекистон Республикасининг “Адвокатура тўғрисида”ги Қонунининг 7-моддасида “адвокат ўз билимларини доимий равишда такомиллаштириб бориши, Адвокатлар палатаси томонидан белгиланган тартибда уч йилда камида бир марта касбий малакасини ошириши шарт” эканлиги белгилаб берилган. [LexUZ -2]. Мазкур талабнинг етарли даражада бажарилиши юқоридаги Фармонда кўрсатиб ўтилган камчиликларни бартараф қилишда муҳим роль ўйнайди.

Адвокатларга суддан олдин томонларни яраштириш, мурасага келтириш, низоларни ҳал қилиш, шунингдек ҳакамлик судьяси сифатида фаолият юрита олиш каби ҳуқуқларнинг берилиши, адвокатларнинг тергов ва суд босқичидаги фаолиятини такомиллаштиришда ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бу нормалар фақат фуқоролик ва маъмурий судлардаги фаолият учун зарур эканлиги ҳақида фикр юритган адвокатлар, ҳуқуқ-тартибот ва суд идоралари ходимлари хатога йўл қўйган бўлади. Албатта, адвокатнинг зиммасига жиноятчини қонуний жазодан асраб қолиш вазифаси юкланмаган. Аммо, қабул қилинган қонунлар, юқорида номи тилга олинган Фармон талаблари- адвокатларнинг жиноят ишини судда юритиш босқичидан олдинги қонуний фаолиятини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Тажрибали адвокатлар тергов органи фаолияти натижаларидан норози бўлган тақдирда, судлов жараёнида терговчининг айблов органи вакили эмас, балки ҳақиқатни аниқловчи ходим эканлиги таъкидлаган ҳолда, унинг ушбу принципни бузганлигини, процессуал ҳолатга келтирилган оператив маълумотларни чуқур ўрганиш асосида тезкор ходимларнинг фақат терговчининг айблов йўналишидаги топшириқларини бажариб келганлиги исботлашлари мумкин бўлади. Бунинг учун адвокат тергов органи материалларини чуқур ўрганиши, айблов ҳулосасидан ўрин олган далилларнинг ҳар бирини етарлича таҳлил қилиши керак.

Жиноят-процессуал кодексининг 53-моддасида ҳимоячининг процессуал жараёндаги ҳуқуқ ва мажбуриятлари кўрсатилган бўлиб, унда адвокатнинг “суриштирув ёки дастлабки

тергов тамом бўлганидан кейин.... жиноят ишини барча материаллари билан танишиш” ҳуқуқи акс эттирилган,

[ЖПК-5]. Фикримизча, ушбу қонун нормасига ўзгартириш киритиб, унда ҳимоячининг хоҳлаган пайтда жиноят иши материаллари билан танишиши мумкинлигини киритган ҳолда, бу жараёнда адвокатнинг тергов сирини ошқор қилиш бўйича жавобгарлигини белгилаш лозим. Қонунга киритилган бундай ўзгариш, гумонланувчи ёки айбланувчининг айбдорлиги ва айбсизлигини белгилашдаги мувозанатни сақлаб қолишга ёрдам беради.

Юқоридаги қонунлар талаблари асосида, адвокатларни қайта тайёрлаш жараёнида ушбу масалаларга эътибор бериш- тергов ва жиноий ишларни судлар томонидан кўрилиши босқичида адвокатлар фаолиятини такомиллаштириш учун муҳим омиллардан бири.

Жиноят суди жараёнида адвокатга мобил алоқа воситалари ва компьютерлардан ҳеч қандай тўсиқларсиз фойдаланиш, қонун доирасида ҳар қандай илтимосномалар ва раддияларни тақдим қилиш, судларни ўтказиш вақтини белгилашда адвокатлар фикрини ҳам инобатга олиш каби қоидалар-илмий, амалий ва чет эллардаги судлов тизимлари тажрибасини чуқур таҳлил қилиш маҳсули эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим.

Жиноят ишлари бўйича тергов ва судлов- мураккаб жараёнлар сифатида ўзига хос хусусиятларга эга. Бунда судьяларнинг дахлсизлиги, уларнинг фақат қонунларга бўйсунушлари, прокурорларнинг назорат ва айблов орасидаги объектив ҳаракатлари, терговчиларнинг адолат принципларига бўлган муносабати, адвокатларнинг эса юқори малакаси, таҳлилчи сифатидаги маҳорати муҳим роль ўйнайди. Қуйида адвокатнинг бу жараёндаги энг зарур муҳим вазифалари акс эттирилган:

- тергов материалларини биринчи кунданок чуқур ўрганиш;
- тергов сирини сақлашга масъулият билан ёндашиш;
- терговчининг ҳар бир процессуал ҳаракатини қонун асосида таҳлил қилиб бориш;
- адвокатнинг исботлаш субъекти эканлигини инобатга олган ҳолда, ҳимоя остидаги шахснинг айбсиз эканлигини исботловчи далилларни фаол қидириш;
- айблов ҳулосасига ҳимоячи сифатида, аммо ҳолисона баҳо бериш;
- ҳимояси остидаги шахсни суд жараёнига етарли даражада тайёрлаш;
- суд жараёнининг биринчи дақиқаларидан бошлаб, судьяларнинг процессуал қоидаларга амал қилишини фаол кузатиш;
- ўз ҳаракати, нутқлари ва саволларини процессуал қоида ва қонунларга амал қилган ҳолда амалга ошириш;
- суд жараёни қайси йўналишда олиб борилаётганини дастлабки ярим ёки бир соат давомида англаб етиш;
- ҳимоя стратегиясини ҳам қидирув, ҳам таҳлилий йўналишда ташкил қилиш;
- зарур ҳолатларда ишга махсус соҳа мутахассисларини гувоҳ-эксперт сифатида жалб қилиш;

Юқорида кўрсатилган вазифаларни тўғри англаган ва уларга амал қилган адвокатлар етарли натижаларга эришиши мумкин бўлади, деб ҳисоблаймиз.

Таъкидлаш лозимки, жиноят иши бўйича суд босқичида адвокат ишининг натижаси- айбланувчига нисбатан чиқарилган оқлов ҳукми, айбловнинг ёки жазонинг енгиллашуви, юқори судларга мурожаат қилишга тайёргарлик каби кўрсаткичлар билан баҳоланади.

Умумлаштириб айтилганда, жиноят судларида адвокатнинг роли-айбланувчининг қонуний ҳуқуқларини фаол ҳимоя қила билиш ҳамда унга нисбатан шундай ҳимоянинг мумкин эканлигини кўрсата олиш.

Таъкидлаш муҳимки, жиноят судлари жараёнларида адвокатнинг фаолиятини такомиллаштириш фақат адвокатларнинг фаоллигига боғлиқ эмас.

Бу омил умумий қонунчиликнинг ҳолати билан баҳоланади. Шу муносабат билан ҳозирги вақтда “Адвокатура тўғрисида”ги Қонуннинг бугунги талабларга тўлиқ жавоб бермаслигини тан олишимиз зарур. Ушбу қонунни янгилаш ёки унга муҳим ўзгаришларни киритиш лозим. Бу

борада Президентимизнинг ПФ-5441-сонли Фармонида кўрсатиб ўтилган вазифаларни бажаришга алоҳида эътибор бериш лозим, деб ҳисоблаймиз.

Фикримизча, янги таҳрирдаги қонунда адвокатларнинг ҳуқуқлари ҳамда уларнинг вазифаларини аниқ, равшан кўрсатиш зарур ва ҳозирги давр талабларини назарда тутиш лозим.

Шунингдек, айрим давлат идоралари ва ҳуқуқ тартибот органлари ходимлари томонидан адвокатлар фаолиятига паст назар билан қараш каби собиқ совет тузумидан қолган иллатни бартараф қилиш керак.

ХУЛОСА

Мамлакат ҳуқуқ тизими миқёсида адвокатлар ролини ошириш, хусусан тергов ва жинойт ишини судда юритиш босқичида адвокат фаолиятини такомиллаштириш- ҳозирги даврнинг муҳим талаби бўлган ҳолда, юртимизда қонун устиворлигини таъминлаш, демократик жараёнларни тезлаштириш учун муҳим аҳамиятга эга. Бу соҳада чет эл тажрибасини мукамал ўрганиш, қонунчиликни такомиллаштириш зарур.

Адвокатлик институтига бўлган талабни кучайтириш, адвокатларни замон талабларига эътибор берган ҳолда қайта тайёрлаш тизимини ислоҳ қилиш лозим, деб ҳисоблаймиз. Ҳимоячининг малакаси- тергов ва суд жараёнларида муҳим аҳамият касб этишини доимо назарда тутиш лозим.

Адвокатнинг мавқеи омили эса ижтимоий адолат принципларининг жинойт-процессуал жараёндаги муҳим қисмидир.

Адвокат ишининг маҳсули-судланувчига нисбатан чиқарилган оқлов ҳукми ёки жазонинг енгиллашуви билан баҳоланишини доимо назарда тутиш лозим. Бу ўринда тергов ва суд жараёнларида ЖПКнинг 22 ва 23-моддалари (ҳақиқатни аниқлаш ва айбсизлик презумпцияси)-адвокат учун муҳим процессуал қуроллар эканлигини доимо эсда сақлаш лозим.

Фойданилган адабиётлар ва бошқа манбалар:

- 1.Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, "Yuridik Adabiyotlar Publish", МЧЖ, Т., 2023,102-б
- 2.Ўзбекистон Республикасининг "Адвокатура тўғрисида"ги Қонуни, Т., 1998, LexUZ нашри
- 3.Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Адвокатура институти самарадорлигини тубдан ошириш ва адвокатларнинг мустақиллигини кенгайтириш чора -тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5441-сонли Фармони., Т.,2018, LexUZ нашри
- 4.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Адвокатура институти самарадорлигини тубдан ошириш ва адвокатларнинг мустақиллигини кенгайтириш чора -тадбирлари тўғрисида" 2018 йил 12 майдаги ПФ-5441-сон Фармонини амалга ошириш тўғрисида"ги қарори, Т.,2018, LexUZ нашри
- 5."Ўзбекистон Республикасининг Жинойт- процессуал Кодекси", "Yuridik Adabiyotlar Publish", МЧЖ, Т., 2020, 11-12, 37-39-б